

Maharashtra Board Class 10 Sanskrit Amod Notes

Chapter 2 व्यसने मित्रपरीक्षा

व्यसने मित्रपरीक्षा Summary in Marathi

प्रस्तावना :

हितोपदेश हे प्राणी व मानवी पात्रांनी युक्त कथांचे भारतीय पुस्तक आहे. यात नीतिसूत्रे, उपदेशात्मक वचने, तसेच राजकीय संबंधावर आधारित मूल्ये यांचे सहज व रोचक पद्धतीने स्पष्टीकरण केलेले आहे. नारायण पंडित हा या ग्रंथाचा कर्ता मानला जातो. योग्य आचरण शिकवणे हा त्याचा यामागील हेतू आहे. पक्षी, प्राणी व मानव यांच्या परस्पर संभाषणातून हे त्याने व्यक्त केले आहे.

हितोपदेशाचे चार भाग आहेत.

1. मित्रलाभ
2. सुहृद्भेद
3. विग्रह
4. सन्धि

‘व्यसने मित्रपरीक्षा’ या पाठाचा कथाभाग ‘मित्रलाभ’ या भागातील 1.3 या प्रकरणात सापडतो. अनोळखी व्यक्तीवर विश्वास ठेवल्याचे दुष्परिणाम हरिण, कोल्हा व कावळ्याच्या गोष्टीद्वारे उत्तमरीत्या कथन केले आहेत.

परिच्छेदः, शब्दार्थाः, अनुवादः

परिच्छेदः 1

अस्ति कश्चित् ..... एवमस्तु।

अनुवादः

चंपक नावाचे एक जंगल होते. जंगलात चित्रांग नावाचे हरिण व एकाक्ष नावाचा कावळा प्रेमाने (एकत्र) राहत होते. एकदा चित्रांग वनात भटकत असताना कोण्या एका कोल्ह्याने त्याला पाहिले. क्षुद्रबुद्धी नावाच्या त्या कोल्ह्याची स्वार्थापोटी हरिणाबरोबर मैत्री करण्याची इच्छा होती. सूर्यास्त झाल्यावर, क्षुद्रबुद्धी हरिणाबरोबर हरिणाच्या घरी गेला.

हरिण व कोल्ह्याला पाहून कावळा म्हणाला, “अरे मित्रा चित्रांग! ह्य दुसरा कोण आहे ?” हरिण म्हणाले, “हा कोल्हा आहे. त्याला आपल्याबरोबर मैत्री करण्याची इच्छा आहे.” (त्यावर) कावळा म्हणाला “अचानक आलेल्या अपरिचितासोबत मैत्री योग्य नव्हे.” ते ऐकून कोल्हा रागाने म्हणाला, “हरिणाच्या प्रथमदर्शनी तू सुद्धा अनोळखी होतास. ज्याप्रमाणे हे हरिण माझ्या मित्रासमान आहे, त्याप्रमाणे तू आहेस.” हरिण म्हणाले, “(हा) वाद पुरे! आपण सर्व आनंदाने एकत्र राहूया.” कावळा म्हणाला, “असेच होवो.”

परिच्छेद: 2.

किश्चिक्कालानन्तरं ..... स्थितः।

अनुवादः

मराठी थोड्या वेळानंतर, कोल्हा हरिणाला म्हणाला, 'या अरण्यात धान्याने भरलेले एक शेत आहे. मी तुला दाखवतो.' तसे केल्यावर, दररोज हरिण तेथे जाऊन धान्य खात असे. ते पाहून, एके दिवशी शेतमालकाने जाळे टाकले. तेथे आलेले हरिण जाळ्यामध्ये अडकले. त्याने विचार केला, "आता फक्त मित्रच माझा आसरा आहेत." दूरवरून ते पाहणारा कोल्हा मनातून खूष झाला.

त्याने विचार केला, "माझे ईप्सित फळास आले. आता मला पुष्कळ खाद्य मिळेल." ते पाहून हरिण म्हणाले, "अरे मित्रा, माझे हे बंध तोडून टाक. मला वाचव." कोल्हा लांबूनच म्हणाला, "अरे मित्रा, हे बंध (फार) घट्ट आहेत, मी स्नायूंनी बनविलेल्या जाळ्याला उपवासाच्या दिवशी कसे तोंड लावू?" असे म्हणून तो जवळ असलेल्या झाडाच्या मागे स्थिर उभा राहिला.

परिच्छेद: 3.

प्रदोषकाले .....हतः।

अनुवादः

तिन्हीसांजेच्या वेळी (सायंकाळी), हरिणाला शोधत कावळा तेथे हजर झाला. हरिणाला तशा प्रकारे पाहून तो म्हणाला, "अरे मित्रा ! हे काय?" हरिण म्हणाले, "मित्राच्या शब्दांची अवहेलना केल्यामुळे (शब्दांकडे दुर्लक्ष केल्यामुळे) मी अडकलो.

मराठी आणि म्हटलेले आहे – जो हितचिंतक मित्रांचे शब्द (सल्ला) ऐकत नाही, त्याच्याजवळ विपत्ती (निवास करते), अशी व्यक्ती शजूना आनंदित करते." (शत्रुत्व ओढवून घेते) कावळा म्हणाला, "तो (कपटी) फसविणारा कोठे आहे?" हरिण म्हणाले, "माझ्या मांसाच्या हावेने इथेच थांबला आहे."

कावळा म्हणाला, 'तर मग (यावर) उपाय शोधला पाहिजे.' नंतर सकाळी, हातामध्ये काठी घेऊन येणाऱ्या शेतमालकाला कावळ्याने पाहिले. त्याला पाहून कावळा म्हणाला, "मित्रा हरिणा, तू स्वतःला मेल्यासारखा दाखव." (तुझे) पोट हवेने फुगवून पाय स्थिर ठेव.

जेव्हा मी आवाज करेन / ओरडेन, तेव्हा तू उठून पटकन पळ." हरिण तसेच थांबले. शेतमालकाने हरिणाला पाहिले व म्हणाला, "बापरे ! तू तर मेलेला आहेस." त्याने हरिणाला जाळ्यातून मुक्त केले. नंतर, कावळ्याचे ओरडणे ऐकल्यावर हरिण पटकन पळून गेले. शेताच्या मालकाने त्याला (हरिणाला) रोखून फेकलेल्या काठीने कोल्हा मारला गेला.

शब्दार्थाः

1. मृग – deer – हरिण
2. काकः – crow – कावळा
3. जम्बूकः – jackal – कोल्हा
4. अवलोकितः – was seen – पाहिले

5. अपरिचितः – stranger – अनोळखी
6. कश्चित् – certain – कोणी एक
7. भ्रमन् – roaming, wandering – भटकत असताना
8. सख्यम् – friendship – मैत्री
9. युक्ता – proper – योग्य
10. शृगालेन – by jackal – कोल्ह्याने
11. स्नेहेन – affectionately प्रेमाने
12. स्वाहतुना – with selfish purpose – स्वार्थापोटी
13. प्रथमदर्शने – at the first sight – प्रथमदर्शनी
14. अस्तङ्गते – at the time of sunset – सूर्यास्त
15. सवितरि – झाल्यावर
16. निवसतः स्म – both used to live – दोघे राहत होते
17. अबूत – said – म्हणाला
18. अब्रवीत् – said – म्हणाला
19. उक्तम् – said – म्हणाला
20. आह – said – म्हणाला
21. आकर्ण्य – having heard – ऐकून
22. अकस्मात् – at once – अचानक
23. सकोपम् – angrily – रागाने
24. आगन्तुना सह – with a stranger – अनोळखी माणसासह
25. दृढः – strong – घट्ट
26. बन्धः – bond – बंध
27. पाशः – noose – जाळे
28. योजितः – arranged – व्यवस्था केली
29. बद्धः – got stuck/caught – अडकले
30. सस्यपूर्णम् – full of grains – धान्ययुक्त
31. क्षेत्रम् – field – शेत
32. शरणम् – resort – आश्रयस्थान, आसरा
33. फलितम् – fulfilled – फळास आले
34. मनोरथम् – desire – ईप्सित/इच्छा
35. स्नायुनिर्मितान् – made of sinews – स्नायूंनी बनलेले
36. क्षेत्रपतिना – by the field-owner – शेतमालकाने
37. व्रतदिवसे – on the day of fast – उपवासादिवशी
38. दर्शयामि – I show – मी दाखवतो
39. प्रापयामि – I shall get – मला मिळेल
40. छिन्धि – you break – तू तोड
41. जायस्व – you save – तू वाचव
42. प्रत्यहम् – every day – दररोज

43. इदानीम् – now – आता
44. प्रभूतम् – plenty of – भरपूर
45. निभृतम् – still – निश्चल
46. तथा कृते – having done so – तसे केल्यावर
47. उपस्थितः – arrived – हजर झाला
48. वञ्चकः – crooked / deceitful – फसविणारा
49. लगुडहस्तः – stick in the hand – काठी हातात घेतलेला
50. हतः – killed – मेलेला
51. अन्विष्यन् – searching – शोधत
52. विपत् – calamity – संकट
53. सन्निहिता – placed close by – जवळ
54. मृतवत् – like dead – मेल्यासारखा
55. सुड-द्वाक्यम् – friend's speech – मित्राचे बोलणे
56. वातेन – with air – हवेने
57. क्षिप्तेन – thrown – फेकलेल्या
58. अनादरात् – due to disrespecting – अवहेलना केल्यामुळे
59. हितकामानाम् – of well-wishers – हितचिंतकांचे
60. प्रदोषकाले – at the nightfall – तिन्हीसांजेला
61. शृणोति – listens – ऐकतो
62. पलायिष्यसे – you will run – पळशील
63. व्यमुञ्चत् – released – मुक्त केले
64. अब्रूत – said – म्हणाला
65. संदर्शय – appear – दाखव
66. उद्दिश्य – pointing – रोखून
67. उत्थाय – having got up – उठून
68. आलोक्य – seeing – पाहून
69. स्तब्धीकृत्य – keeping still – स्थिर / स्तब्ध राहून
70. क्व – where – कोठे
71. उदरं पूरयित्वा – blowing the belly – पोट भरून
72. मन्मांसार्थी – longing for my flesh – माझ्या मांसाच्या हावेने